קצב בִּרְכַּת זִמּוּן בִּשְׁלֹשָׁה אוֹ בַּעֲשָׂרָה. וּבוֹ ב׳ סְעִיפִים:

א [א]הָיוּ הַמְסֻבִּין שְׁלֹשָׁה, (א) חַיָּבִים בְּזִמּוּן, * שֶׁאוֹמֵר אֶחָד מֵהֶם (א) (ב) נְבָרֵךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ, וְהֵם עוֹנִים וְאוֹמְרִים בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ, (ג) [ב]וְהוּא חוֹזֵר וְאוֹמֵר בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ (ד) וּבְטוּבוֹ (ב) [ב] חָיִינוּ, (ג) [ג] בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַזָּן אֶת הָעוֹלָם וְכוּ׳. [ג]וְאִם הֵם אַרְבָּעָה (ה) יָכוֹל לוֹמַר בָּרְכוּ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ, [ד]אֲבָל יוֹתֵר טוֹב לוֹמַר (ד) נְבָרֵךְ, שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל. [ה]וְאִם הֵם עֲשָׂרָה, צָרִיךְ לְהַזְכִּיר אֶת ה׳, שֶׁאוֹמֵר נְבָרֵךְ אֱלֹהֵינוּ וְכוּ׳, וְהֵם עוֹנִים וְאוֹמְרִים בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ וְכוּ׳. [ו]אֵין לוֹמַר נְבָרֵךְ לֵאלֹהֵינוּ (ו) בְּלַמֶ״ד. [ז]וּבֵין שֶׁיִּהְיוּ עֲשָׂרָה אוֹ מֵאָה אוֹ אֶלֶף אוֹ רִבּוֹא, כָּךְ הֵם מְבָרְכִים. [ח]וְכָל הַמְשַׁנֶּה מִזֶּה הַנֹּסַח, כְּגוֹן שֶׁאוֹמֵר נְבָרֵךְ (ז) עַל הַמָּזוֹן שֶׁאָכַלְנוּ, אוֹ שֶׁאוֹמֵר (ח) לְמִי שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ, אוֹ שֶׁאוֹמֵר בִּמְקוֹם וּבְטוּבוֹ מִטּוּבוֹ, אוֹ בִּמְקוֹם חָיִינוּ אוֹמֵר חַיִּים, הֲרֵי זֶה בּוּר. וּכְשֶׁהֵם עֲשָׂרָה, כֵּיוָן שֶׁמַּזְכִּירִים אֶת הַשֵּׁם (ט) יָכוֹל

בְּאֵר הַגּוֹלָה: א בְּרָכוֹת מ״ה (ע״א). ב שָׁם (מו:) לְפֵרוּשׁ הָרִי״ף (לד:). ג שָׁם מ״ט (ע״ב). ד שָׁם. ה שָׁם. ו שָׁם בְּתוֹסָפוֹת (ד״ה נברך). ז שָׁם בַּמִּשְׁנָה. ח שָׁם נ׳ (ע״א).

בַּאֵר הֵיטֵב

דֶּרֶךְ עֲרַאי וּמִקְרֶה, כְּמַאֲמַר רַזַ״ל ׳וְאִם תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי׳ שֶׁפֵּרוּשׁוֹ אַף שֶׁתֵּלְכוּ עִמִּי דְּהַיְנוּ עֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה, מִכָּל מָקוֹם הִיא בְּדֶרֶךְ מִקְרֶה וַעֲרַאי. וְנִרְאֶה לִי שֶׁבִּכְלָל אִסּוּר זֶה שֶׁלֹּא לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. ט״ז:

א (א) **נְבָרֵךְ.** כָּתוּב בַּזֹּהַר (ח״ג קפו:) שֶׁיֹּאמַר הַב לָן וּנְבָרֵךְ, כִּי כָּל מִלֵּי דִּקְדֻשָּׁה בָּעֵי הַזְמָנָה. וּמִזֶּה נוֹהֲגִין לוֹמַר בִּלְשׁוֹן אַשְׁכְּנַז רַבּוֹתַי מִיר וָועלִין בֶּענְטְשִׁין, וְהֵן עוֹנִין יְהִי שֵׁם ה׳ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם. נֹסַח בִּרְכַּת הַמָּזוֹן הַקָּצָר לְהָרַב מוֹרֵנוּ הָרַב ר׳ נַפְתָּלִי בְּהַסְכָּמַת הַרְבֵּה גְּדוֹלִים, בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה כֻּלָּהּ כְּתִקּוּנָהּ, וְאַחַר כָּךְ יֹאמַר נוֹדֶה לְּךָ ה׳ אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה וְנָתַתָּ לָנוּ בְּרִית וְתוֹרָה וְלֶחֶם לִשְׂבֹּעַ בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן, רַחֵם ה׳ אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ וְתַגְדִּיל מְהֵרָה כְּבוֹד הַבַּיִת וּתְנַחֲמֵנוּ בְּכִפְלַיִם בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ בּוֹנֵה בְּרַחֲמָיו יְרוּשָׁלַיִם אָמֵן, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הָאֵל אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לַכֹּל שֶׁהוּא הֵטִיב הוּא מֵטִיב הוּא יֵיטִיב לָנוּ הוּא גְּמָלָנוּ הוּא גּוֹמְלֵנוּ הוּא יִגְמְלֵנוּ לָעַד בְּחֶסֶד וּבְחֵן וּבְרַחֲמִים וִיזַכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ עוֹשֶׂה שָׁלוֹם וְכוּ׳. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁיּוּכַל לוֹמַר עַד אַל יְחַסְּרֵנוּ. בַּ״ח (ס״ו): (ב) **חָיִינוּ.** וְהַמְסֻבִּין יַעֲנוּ אָמֵן כָּאן. שְׁלָ״ה (שער האותיות קדושת האכילה אות ק), עַיֵּן מָגֵן אַבְרָהָם (ריש הסימן): (ג) **בָּרוּךְ אַתָּה ה׳.** מַשְׁמַע מִדִּבְרֵי הַמְחַבֵּר שֶׁאֵין לוֹמַר בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ, וְכֵן כָּתַב מַטֵּה מֹשֶׁה (סי׳ שמו) בְּשֵׁם רַשַׁ״ל, וְכֵן כָּתַב הַבַּ״ח (ס״ב) דְּדַוְקָא בַּעֲשָׂרָה שֶׁמַּזְכִּיר הַשֵּׁם, אוֹמֵר בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ וְלֹא בִּשְׁלֹשָׁה (אוֹ בְּיָחִיד). אֲבָל הַטּוּר וְאַבּוּדַרְהַם כָּתְבוּ לְאָמְרוֹ וְכֵן כָּתַב מַהֲרַ״ל מִפְּרָאג (נתיבות עולם נתיב העבודה פי״ח), וְכֵן כָּתַב הַלְּבוּשׁ וְכֵן הַמִּנְהָג. אֲבָל בְּיָחִיד פְּשִׁיטָא שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, רַק מַתְחִיל בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ וְכוּ׳. מָגֵן אַבְרָהָם (ריש הסימן): (ד) **נְבָרֵךְ.** עַיֵּן הֲלָכוֹת קְטַנּוֹת חֵלֶק א׳ סִימָן פ״ז. וְעַיֵּן מָגֵן אַבְרָהָם סָעִיף קָטָן ב׳:

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

שֶׁיִּהְיֶה בְּיַד הַמְבָרֵךְ דַּוְקָא וְלֹא סַגִּי בְּקַבָּלַת אֶחָד מֵהֶם מֵהַמְסֻבִּין, וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן קפ״ג בְּבַאֵר הֵיטֵב בְּסָעִיף קָטָן ד׳. וְעַיֵּן בְּעַמּוּדֵי שָׁמַיִם לְהַגָּאוֹן מוהר״ר יַעְבֵּ״ץ בְּשֵׁם אָבִיו הַגָּאוֹן זַ״ל שֶׁהָיָה אוֹחֵז הַכּוֹס בְּיָדוֹ עַד אַחַר הַבְּרָכָה וְהָיָה מַלְעִיג עַל הַמַּנִּיחִין הַכּוֹס מִיָּדָם בְּסִיּוּם בִּרְכַּת הַמָּזוֹן עַיֵּן שָׁם:

א [ב] **חָיִינוּ.** עַיֵּן בַּאֵר הֵיטֵב. וּבְאֵלִיָּה רַבָּה (סק״ב) הֶעֱלָה כְּפִי מַה שֶּׁכָּתַב הַמָּגֵן אַבְרָהָם (ריש הסימן) שֶׁהַמִּנְהָג שֶׁלֹּא לַעֲנוֹת אָמֵן, וְדָחָה הָרְאָיָה מִסִּימָן קצ״ח, דְּנִכְנָס שָׁאנִי וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַלְּבוּשׁ (סי׳ קצח ס״א). וְגַם בְּמַחֲזִיק בְּרָכָה (סק״ב) כָּתַב, בִּגְלִילוֹתֵינוּ הַמִּנְהָג שֶׁלֹּא לַעֲנוֹת אָמֵן, עַיֵּן שָׁם. וְהַמְזַמֵּן וַדַּאי לֹא יַעֲנֶה אָמֵן אַחַר אֲמִירַת הַמְסֻבִּין בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ כוּ׳, כֵּיוָן שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ חוֹזֵר וְאוֹמֵר גַּם כֵּן בָּרוּךְ. וּכְבָר כָּתַבְתִּי כֵּן לְעִנְיַן שְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁאוֹמֵר בָּרְכוּ, אֵין לוֹ לַעֲנוֹת אָמֵן אַחַר אֲמִירַת הַקָּהָל בָּרוּךְ ה׳ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד, וְכֵן לְעִנְיַן קְרִיאַת הַתּוֹרָה, עַיֵּן בְּשַׁעֲרֵי אֶפְרַיִם שַׁעַר ד׳ (ס״ו): [ג] **בָּרוּךְ אַתָּה ה׳.** עַיֵּן בַּאֵר הֵיטֵב. וְעַיֵּן בְּאֵלִיָּה רַבָּה (סק״ב) דַּאֲפִלּוּ לְדַעַת הַסּוֹבְרִים שֶׁאוֹמְרִים בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ מִטַּעַם שֶׁכָּתַב בְּדַרְכֵי מֹשֶׁה (אות ב) לְהַפְסִיק בֵּין בִּרְכַּת הַזִּמּוּן לְבִרְכַּת הַמָּזוֹן, לֹא שַׁיָּךְ זֶה בְּיָחִיד, וְגַם בִּשְׁלֹשָׁה אֵין לוֹמַר אוֹתוֹ רַק הַמְבָרֵךְ, וְלֹא שְׁנַיִם הַמְזֻמָּנִים, וְכֵן מַשְׁמַע בְּאַבּוּדַרְהַם וּבִנְתִיבוֹת עוֹלָם (נתיב העבודה פי״ח), עַיֵּן שָׁם:

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

קפ״ג. אֶלָּא דְּשָׁם מַיְרֵי שֶׁמִּקֹּדֶם הִתְחִיל בַּמְּלָאכָה, וְכָאן מַיְרֵי שֶׁמִּקֹּדֶם הִתְחִיל לְבָרֵךְ, וְהִיא הִיא:

א (א) **חַיָּבִין בְּזִמּוּן.** דְּהַיְנוּ שֶׁחַיָּבִין לְהִזְדַּמֵּן וּלְצָרֵף בִּרְכָתָם בִּלְשׁוֹן רַבִּים, דְּהַיְנוּ שֶׁאֶחָד יֹאמַר נְבָרֵךְ שֶׁאָכַלְנוּ וְכוּ׳. וְאַסְמְכוּ רַבָּנָן אַקְּרָא דִּכְתִיב (תהלים לד ד) ׳גַּדְּלוּ לַה׳ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ׳ דְּמַשְׁמַע שֶׁאֶחָד יֹאמַר לִשְׁנַיִם ׳גַּדְּלוּ׳, אִי נַמִּי מִמַּאי דִּכְתִיב (דברים לב ג) ׳כִּי שֵׁם ה׳ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ׳. וְכָל שֶׁכֵּן אִם הֵם יוֹתֵר עַד עֲשָׂרָה כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְפָנֵינוּ: (ב) **נְבָרֵךְ.** בַּזֹּהַר (ח״ג קפו:) (א) הִזְהִירוּ לוֹמַר בְּפִיו קֹדֶם בִּרְכַּת הַמָּזוֹן תֵּן לָנוּ הַכּוֹס וּנְבָרֵךְ אוֹ בֹּאוּ וּנְבָרֵךְ, לְפִי שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה צָרִיךְ הַזְמָנָה בַּפֶּה עוֹבֵר לַעֲשִׂיָּתוֹ, כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ הַקְּדֻשָּׁה, וּמִזֶּה נוֹהֲגִים לוֹמַר בִּלְשׁוֹן אַשְׁכְּנַז רַבּוֹתַי מִיר וָועלִין בֶּענְטְשִׁין, וְהֵם עוֹנִים ׳יְהִי שֵׁם ה׳ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם׳: (ג) **וְהוּא חוֹזֵר וְאוֹמֵר וְכוּ׳ חָיִינוּ.** וְאִם הַמְסֻבִּין צְרִיכִין לַעֲנוֹת אָמֵן אַחֲרָיו יֵשׁ דֵּעוֹת בֵּין הָאַחֲרוֹנִים, (ג) וְהַמִּנְהָג שֶׁלֹּא לַעֲנוֹת: (ד) **וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם וְכוּ׳.** מַשְׁמַע מִזֶּה (ג) דְּלֹא יֹאמַר בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ. וְיֵשׁ פּוֹסְקִים כָּתְבוּ [א]לוֹמַר בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ, וְכֵן הַמִּנְהָג. וְעַיֵּן בְּמָגֵן אַבְרָהָם (ריש הסימן) וּבִשְׁאָרֵי אַחֲרוֹנִים דְּעַל כָּל פָּנִים לֹא שַׁיָּךְ זֶה בְּיָחִיד, וְגַם בִּשְׁלֹשָׁה אֵין לוֹמַר אוֹתוֹ רַק הַמְבָרֵךְ, וְלֹא שְׁנַיִם הַמְזֻמָּנִים עִמּוֹ: (ה) **יָכוֹל לוֹמַר בָּרְכוּ.** כֵּיוָן שֶׁהֵם שְׁלֹשָׁה וּרְאוּיִם לְבָרֵךְ בִּלְשׁוֹן רַבִּים בִּלְעָדוֹ. (ד) אֲבָל בִּשְׁנַיִם לֹא יָכוֹל לוֹמַר בָּרְכוּ רַק נְבָרֵךְ, וּבְדִיעֲבַד אִם אָמַר בִּשְׁנַיִם בָּרְכוּ (ה) אֶפְשָׁר דְּיָצָא: (ו) **בְּלַמֶ״ד.** דְּגַבֵּי בְּרָכָה (ו) לֹא כְּתִיב לַמֶ״ד, דִּכְתִיב (תהלים סו ח) ׳בָּרְכוּ עַמִּים אֱלֹהֵינוּ׳: (ז) **עַל הַמָּזוֹן שֶׁאָכַלְנוּ.** דְּמַשְׁמַע דִּמְבָרֵךְ לְבַעַל הַבַּיִת הַמַּאֲכִילוֹ, דְּאִי לְרַחֲמָנָא לָמָּה הוּא מַזְכִּיר מָזוֹן, בְּלֹא מָזוֹן יֵשׁ הַרְבֵּה לְבָרְכוֹ [תּוֹסָפוֹת (נ. ד״ה על)]: (ח) **לְמִי שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ.** דְּמַשְׁמַע דְּרַבִּים הֵם, זֶה זָן אֶת זֶה וְזֶה זָן אֶת זֶה, וּלְפִי דְּבָרָיו הוּא מְבָרֵךְ לְבַעַל הַבַּיִת [רַשִׁ״י (שם ד״ה למי)]. וְגַבֵּי ׳מִטּוּבוֹ׳ פֵּרֵשׁ (שם ד״ה ומטובו) מִשּׁוּם דִּמְמַעֵט בְּתַגְמוּלָיו שֶׁל מָקוֹם, דְּמַשְׁמַע דָּבָר מוּעָט כְּדֵי חַיִּים. וְטַעַם שֶׁלֹּא לוֹמַר חַיִּים, דְּמַשְׁמַע דְּהוּא מוֹצִיא עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל: (ט) **יָכוֹל וְכוּ׳.** דְּתוּ לֵיכָּא לְמִטְעֵי דְּקָאֵי עַל בַּעַל הַבַּיִת

בֵּאוּר הֲלָכָה

א * **שֶׁאוֹמֵר אֶחָד מֵהֶם נְבָרֵךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ.** מַשְׁמַע מִזֶּה דְּלֹא יֹאמַר וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ, וְכֵן כָּתַב הַבַּ״ח (ס״ו) וְעוֹד כַּמָּה אַחֲרוֹנִים. וְאַף שֶׁהַמָּגֵן אַבְרָהָם (ריש הסימן) מְצַדֵּד קְצָת דְּהָאוֹמֵר אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, מִכָּל מָקוֹם לְכַתְּחִלָּה לְכֻלֵּי עָלְמָא אֵין כְּדַאי לוֹמַר כֵּן, דְּאֵין לוֹ שׁוּם מָקוֹר מִן הַשַּׁ״ס, וְכֵן כָּתַב הַטַּ״ז (סק״ב) דְּנֹסַח זֶה שֶׁלֹּא כַּדִּין הוּא. אַךְ מַה שֶּׁמַּשְׁמַע מֵהַטַּ״ז דִּבַעֲשָׂרָה יָכוֹל הַמְזַמֵּן לוֹמַר נְבָרֵךְ וְכוּ׳ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ, מִלְּבַד דְּאֵין בָּזֶה שׁוּם טַעַם לְחַלֵּק בֵּין שְׁלֹשָׁה לַעֲשָׂרָה כְּמוֹ שֶׁהִקְשָׁה בְּאֵלִיָּה רַבָּה (סק״א), גַּם מְקוֹרוֹ שֶׁהֵבִיא לָזֶה מִדִּבְרֵי הַתּוֹסָפוֹת פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ דַּף נ׳ (ע״א ד״ה אמר) שֶׁכָּתְבוּ וְאוֹמֵר וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ, וְהֵבִין הַטַּ״ז דְּאַדִּלְעֵיל קָאֵי, בֶּאֱמֶת לֹא קָאֵי אַדִּלְעֵיל אֶלָּא הוּא עִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ,

שַׁעַר הַצִּיּוּן

א (א) מָגֵן אַבְרָהָם (ריש הסימן): (ב) אֵלִיָּה רַבָּה (סק״ב), וְשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (סק״ב) בְּשֵׁם הַמַּחֲזִיק בְּרָכָה (סק״ב), וְהַגְּרַ״ז (ס״ב) וְדֶרֶךְ הַחַיִּים (דיני ברהמ״ז בג׳ ס״ב). וְעַיֵּן בָּאַחֲרוֹנִים דְּהַמְזַמֵּן לְכֻלֵּי עָלְמָא לֹא יַעֲנֶה אָמֵן אַחַר אֲמִירַת הַמְסֻבִּין בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ וְכוּ׳, כֵּיוָן שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ חוֹזֵר וְאוֹמֵר גַּם כֵּן בָּרוּךְ: (ג) וְכֵן הוּא גַּם כֵּן דַּעַת הַגְּרָ״א בְּמַעֲשֵׂה רַב (אות פה): (ד) מִשְׁנָה (מט:): (ה) עַיֵּן בְּבַ״ח (ס״ד) וּבְמָגֵן אַבְרָהָם (סק״א) וְאֵלִיָּה רַבָּה (סק״ה) וּבְמָגֵן גִּבּוֹרִים (שלטי הגבורים סק״ג): (ו) כֵּן כָּתְבוּ בְּתוֹסָפוֹת (מט: ד״ה נברך). וְאַף עַל גַּב דִּלְפְעָמִים נִמְצָא גַּם בִּבְרָכָה בְּלַמֶ״ד, כְּמוֹ בְּדִבְרֵי הַיָּמִים א׳ כ״ט (פסוק כ) וּבִנְחֶמְיָה סִימָן י״א (פסוק ב), מִכָּל מָקוֹם אָנָן בָּתַר רֹב מִקְרָאוֹת אָזְלִינַן דְּלֹא כְּתִיב בְּרָכָה בְּלַמֶ״ד [בִּרְכֵּי יוֹסֵף (שיורי ברכה סק״א)]. אָמְנָם בְּגִרְסַת הַיְרוּשַׁלְמִי (פ״ז ה״ג) בַּמִּשְׁנָה וְכֵן בְּרַמְבַּ״ם (פ״ה ה״ד) וּבְחִדּוּשֵׁי הָרְאָ״ה עַל הָרִי״ף (פקודת הלויים מט:) אִיתָא בְּלַמֶ״ד, וּמִכָּל מָקוֹם יוֹתֵר נָכוֹן כְּדַעַת הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ דְּזֶה לְכֻלֵּי עָלְמָא שַׁפִּיר הוּא:

לִיקּוּטֵי דִּבְרֵי הָרַב: א] ובסידור לא כתב ב״ה וב״ש.

Mishna Brura Menukad © Copyright Oz Vehadar - עוז והדר
Sacred Text - If printed do not throw away, requires genizah

הִלְכוֹת בִּרְכַּת הַמָּזוֹן סִימָן קצב קצג

ט אַרְחוֹת חַיִּים.

לוֹמַר נְבָרֵךְ אֱלֹהֵינוּ עַל הַמָּזוֹן שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ: **ב** [ט]אִם טָעָה הַמְזַמֵּן (ה) [ה]בַּעֲשָׂרָה וְהָעוֹנִים וְלֹא הִזְכִּירוּ אֱלֹהֵינוּ, (י) אֵין יְכוֹלִים לַחֲזוֹר, אֲבָל אִם עָדַיִן לֹא עָנוּ אַחֲרָיו, (יא) יַחֲזוֹר וִימַזֵּן בְּשֵׁם:

קצג אִם מִצְטָרְפִין לְזִמּוּן אִם לָאו. וּבוֹ ו׳ סְעִיפִים:

א [א]שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ, אַף עַל פִּי שֶׁבֵּרְכַת הַמּוֹצִיא (א) פּוֹטֵר אֶחָד אֶת חֲבֵרוֹ, (כ) מִצְוָה לְהָחָלֵק שֶׁיְּבָרֵךְ כָּל אֶחָד בִּרְכַּת הַמָּזוֹן לְעַצְמוֹ. [ב]מֵמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים כְּשֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם יוֹדְעִין לְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, אֲבָל אִם (ג) אֶחָד יוֹדֵעַ וְהַשֵּׁנִי אֵינוֹ יוֹדֵעַ, מְבָרֵךְ הַיּוֹדֵעַ וְיוֹצֵא הַשֵּׁנִי [ג]אִם מַבִּין לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ אֲלָא שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְבָרֵךְ, * [ד]וְצָרִיךְ לְכַוֵּן מִלָּה בְּמִלָּה לְכָל מַה שֶּׁיֹּאמַר. הַגָּהָה: וְצָרִיךְ הַמְבָרֵךְ (ד) שֶׁיְּכַוֵּן לְהוֹצִיאוֹ (מרדכי ריש פרק שלשה שאכלו) (סר׳ קנט) ובית יוסף (ד״ה ומ״ש רמיט מהט) בשם סמ״ג (עמ״ש מז).

(ה) [ה]אֲבָל אִם אֵינוֹ (ו) מֵבִין, * אֵינוֹ יוֹצֵא בִּשְׁמִיעָה. [ו]אֲבָל שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ (ו) אֵינָם רַשָּׁאִים לְהָחָלֵק. וּשְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ (ז) [ז]מִצְוָה שֶׁיְּחַזְּרוּ (ח) אַחַר שְׁלִישִׁי שֶׁיְּצָטָרֵף עִמָּהֶם לְזִמּוּן. [ח]וְכֵן אַרְבָּעָה אוֹ חֲמִשָּׁה אָסוּר לָהֶם לְהָחָלֵק (ט) שֶׁכֻּלָּם נִתְחַיְּבוּ (כ) [כ]בְּזִמּוּן. שִׁשָּׁה נֶחְלָקִים בֵּינַיִם שֶׁיִּשְׁאַר זִמּוּן לְכָל חֲבוּרָה,

א [א]ברכות מ״ה (ע״ב) לְפִרוּשׁ הַתּוֹסָפוֹת (שם ע״א ד״ה אם) וְהָרא״ש (פ״ו סי׳ ו) וְהָרַשְׁבָּ״ם (בבא״ב שם) וְהַפְּרָדְכִי (פ״ו סי׳ קנו) וְרַבֵּנוּ יוֹנָה (לג. ד״ה שניים). ב שָׁם בְּגְמָרָא. ג תוספות (מה: ד״ה שאני) וְהָרא״ש (שם) וְרַבֵּנוּ יוֹנָה (שם ד״ה ותראה) וְהַפְּרָדְכִי (שם סי׳ קנה). ד קַרְדְּכִי (שם) בְּשֵׁם ר״ם. ה טור. ו שָׁם בְּגְמָרָא. ז הרא״ש שָׁם (סי׳ ו) מִשִּׁקְוּעוֹת הַגְּמָרָא (מה.) וּמַהֲהִיא דְּחִלֵּק ק״ו (ע״ש). ח שָׁם בִּברכות (נ.).

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

ב [ה] בַּעֲשָׂרָה. עַיֵּן בְּאֵר הַיֵּטֵב. וְעַיֵּן לְקוֹטֵי פְּרִי חָדָשׁ שֶׁכָּתַב עַל מַה שֶּׁכָּתַב בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁאִם (הָעוֹנָה) [וְהָעוֹנִים] לֹא הִזְכִּירוּ אֵין יְכוֹלִים לַחֲזֹר, וּמִשְּׁמַע שֶׁגַּם הַמְזַמֵּן שׁוּב אֵין לוֹ לְהַזְכִּיר הַשֵּׁם, וְזֶה אֵינוֹ דְּהוּא לֹא הִפְסִיד בְּשֶׁכֵּיל זֶה, וְיָכוֹל לַחֲזֹר וְלוֹמַר בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ עַיֵּן שָׁם. וּכְשֶׁיַּזְכִּיר בְּרָכָה (קנטרס אחרון סק״כ) כָּתַב שֶׁדְּבָרֵי אַרְחוֹת חַיִּים הֵם בְּתְשׁוּבַת הָרַשְׁבָּ״א כָּתַב יְרֵ, וּמְבֹאָר שָׁם דְּאֵם בֵּרֵךְ צָנוּ אֲחֵרָיו גַּם הוּא הִפְסִיד עַיֵּן שָׁם:

א [כ] בְּזִמּוּן. עַיֵּן בְּאֵר הַיֵּטֵב בְּשָׁם בַּ״ח. וּלְקוֹטֵי פְּרִי חָדָשׁ (סי׳ קצב) הַרְחִיב בְּהַרְחָבַת״ם (פ״ה הל׳ ב׳ ח) דְּאֵין מְזַמְּנִים עַל פֵּרוֹת שֶׁל שִׁבְעָה מִינִים, וְכָתַב בִּבְרֵכוֹת יוֹסֵף (סי׳ קצב סק״א) שֶׁהַמִּנְהָג פָּשׁוּט לְקַבֵּעַ כַּמָּה אֲנָשִׁים עַל פֵּרוֹת מִשִּׁבְעָה מִינִים וְכֵן לֶאֱכֹל פֵּת הַבָּאָה בְּכִיסָנִין.

בְּאֵר הַיֵּטֵב

ב (ה) בַּעֲשָׂרָה. שָׁאנֵי הַמְזַמֵּן וְלֹא הִזְכִּיר אֱלֹהֵינוּ וְהָעוֹנִים הִזְכִּירוּ, עוֹנָה הוּא אַחֲרֵיהֶם וּמְזַכִּיר אֱלֹהֵינוּ וְרֵ בָּזֶה שִׁכְבָר הִזְכִּירוּ בְּלָם:

א (ו) מֵבִין. וְלָכֵן טוֹב שֶׁהַנָּשִׁים יְבָרְכוּ לְעַצְמָן. מִיהוּ הַמִּנְהָג בְּזֶמֶן הַזֶּה בְּרָשַׁ״י (הוריב״ם בבא״ש פ״ו סי׳ ו) דְּיוֹצְאִים אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם מֵבִינִים, וְלֹא רָאִיתִי מִעוֹלָם מִי שֶׁפִּחָה בְּדָבָר, וְכֵן כָּתַב הַפְּ״ח (ס״ג) דְּאֶפְלּוּ בְּקִדּוּשׁ שֶׁהוּא דְּאוֹרַיְתָא יוֹצְאוֹת הַנָּשִׁים וְצַפְּי הָאָרֶץ בִּשְׁמִיעָה, וּמִכָּל מָקוֹם טוֹב שֶׁיֹּאמְרוּ מִלָּה בְּמִלָּה עִם הַמְקַדֵּשׁ וְהַמְבָרֵךְ. מִכָּן אַבְרָהָם (סק״כ), עַיֵּן בְּשַׁעֲרֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה סִימָן ס״ב (הגה״ט סק״א): (ב) בְּזִמּוּן. בְּלוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁאִם יֵלֵךְ אֶחָד יִשְׁאֲרוּ עוֹד שְׁלֹשָׁה וְיִזְמְנוּ, מִכָּל מָקוֹם הוּא לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָה,

בָּאוּר הֲלָכָה

וְרוֹצֶה לוֹמַר דְּלֹא יֹאמַר מְשׁוּבּוֹ וְלֹא יֹאמַר חַיִּים אֶלָּא חַיֵּינוּ. וְכָל הַלָּשׁוֹן שֶׁל כָּל הַתּוֹסָפוֹת הָזֶה מְפֹרָשׁ בְּהָרֵיָה בְּתוֹסָפוֹת רַבֵּנוּ יְהוּדָה עַל בְּרָכוֹת (שם ד״ה אמר רבא) וְשָׁם אֵיתָא בְּהָרֵיָא כְּדִבְרֵינוּ, וְיִדְעֵ שְׁתּוֹסָפוֹת שֶׁל בְּרָכוֹת רַבּוֹ הוּא מִזֶּה הַתּוֹסָפוֹת:

א * וְצָרִיךְ וְכוּ׳. וְהוּא לְעִיכּוּבָא, אִם לֹא שִׁיּוֹדֵעַ שֶׁשֹּׁמֵעַ עַל כָּל פָּנִים עִקְּרֵי הַבְּרָכוֹת וּפְתִיחָתָן וַחֲתִימָתָן אָז יָצָא בְּדִיעֲבַד. וְדַע עוֹד דְּאִם שָׁמַע הַבְּרָכַת הַמָּזוֹן וְהוּא מִתְנַמְנֵם, לֹא יָצָא [כֵּן מִשְׁמַע בְּכֹאוּר הַגְּרַ״א]:

* אֵינוֹ יוֹצֵא בִּשְׁמִיעָה. הַנָּה דִּינָא דְּהַמְחַבֵּר אִירְדִי בִּשְׁנַיִם וְכֵן״ל. וּלְעִנְיַן שְׁלֹשָׁה אִם אֶחָד יוֹכֵל לְהוֹצִיא לִשְׁנַיִם, יֵשׁ דֵּעוֹת בֵּין הַפּוֹסְקִים. דְּדַעַת בְּרָכַת אַבְרָהָם (סר׳ רפח) דַּאֲפִלּוּ לְדַעַת הַמְחַבֵּר, הֵינוּ דְוָקָא בְּיָחִיד הַמּוֹצִיא לְיָחִיד, אֲבָל בְּזִמּוּן שְׁלֹשָׁה שֶׁאֶחָד מוֹצִיא לִשְׁנַיִם, אוֹ בַּעֲשָׂרָה שֶׁאֶחָד מוֹצִיא לְהַשְׁעָה, אֲפִלּוּ אֵינָם מְבִינִים, יָחִיד מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים, וְהַצְּמִיקוּהוּ הַרְבֵּה אֲחֲרוֹנִים,

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

הַמַּאֲכִילוֹ: **ב** (י) אֵינָם יְכוֹלִים לַחֲזֹר. דִּכְדִיעֲבַד יָצְאוּ בְּזִמּוּן בְּלֹא שֵׁם. וְאִם יָכוֹל הַמְזַמֵּן לַחֲזֹר אַחַר כָּךְ וְלוֹמַר בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ וְכוּ׳, אוֹ שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר גַּם כֵּן בְּלֹא שֵׁם מַאַחַר שֶׁהָעוֹנִים אָמְרוּ מִתְּחִלָּה בְּלֹא שֵׁם, יֵשׁ דֵּעוֹת בֵּין הָאַחֲרוֹנִים, עַיֵּן בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (סק״ה). וּלְכַלֵּי עָלְמָא אִם הֵם אָמְרוּ בְּשֵׁם יָכוֹל גַּם הוּא לַחֲזֹר וְלוֹמַר בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ וְכוּ׳, אַף דְּנִבְרַךְ אָמַר בְּלֹא שֵׁם: (יא) יַחֲזֹר וִימַזֵּן בְּשֵׁם. דְּכֵיוָן שֶׁלֹּא עָנוּ עֲדַיִן לֹא נִתְקַיֵּם מִצְוַת זִמּוּן, וְהֲרֵי כְּלֹכַתְּחִלָּה:

א (א) פּוֹטֵר אֶחָד וְכוּ׳. רְצוֹנוֹ לוֹמַר דִּכְהַמּוֹצִיא אַף לְכַתְּחִלָּה יָכוֹל כָּל אֶחָד לָצֵאת בִּבְרָכַת חֲבֵרוֹ: (ב) מִצְוָה לְהָחָלֵק. כְּלוֹמַר דְּאַף עַל גַּב (ג) דִּכְדִיעֲבַד אַף בִּבְרָכַת הַמָּזוֹן בְּוַדַּאי יוֹצֵא עַל יְדֵי חֲבֵרוֹ הַמּוֹצִיאוֹ, מִכָּל מָקוֹם לְכַתְּחִלָּה מִצְוָה לְהָחָלֵק. וְהַטַּעַם שֶׁחִלְקוּ בֵּין בִּרְכַּת הַמָּזוֹן לְהַמּוֹצִיא, דִּבְתַחְלַת הַסְּעוּדָה שָׁקוֹבְעִים לָאֶכל יַחְדָּו דַּעְתָּן לְהִצְטָרֵף, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּסוֹף הַסְּעוּדָה דַּעְתָּן לְהִפָּרֵד זֶה מִזֶּה, הִלְכָךְ צָרִיךְ לְבָרֵךְ כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ. וְיֵשׁ עוֹד טַעַם מִשּׁוּם דִּבְרָכַת הַמָּזוֹן דְּאוֹרַיְתָא הַחֲמִירוּ בָּהּ. וְעַיֵּן בְּפְרִי מְגַדִּים (משז״ ס״ק א) שֶׁכָּתַב דְּנָכוֹן לְחוּשׁ לְטַעַם הָרִאשׁוֹן, וְעַל כֵּן אַף אִם לֹא אָכַל כְּדֵי שְׂבִיעָה דְּחִיּוּבוֹ הוּא רַק מִדְּרַבָּנָן, גַּם כֵּן מִצְוָה לְהָחָלֵק וּלְבָרֵךְ כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ: (ג) אֶחָד יוֹדֵעַ וְכוּ׳. עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קצ״ז סָעִיף ד׳ בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה (ס״ק כד): (ד) שֶׁיְּכַוֵּן לְהוֹצִיאוֹ. (ס״ק כה): וְגַם הַשּׁוֹמֵעַ (ג) צָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן לָצֵאת כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסִימָן רי״ג סָעִיף ג׳, וְעַיֵּן בְּמַה שֶּׁכָּתַבְנוּ שָׁם וְכוּ׳: (ה) אֲבָל אִם אֵינוֹ וְכוּ׳. (ס״ק יח): וּלְפִי זֶה הַנָּשִׁים (ג) יְבָרְכוּ לְעַצְמָן, וְהוּא הַדִּין עַם הָאָרֶץ כְּשֶׁאֵינוֹ מֵבִין בִּרְכַּת הַמּוֹצִיאוֹ. (ז) וְיֵשׁ פּוֹסְקִים שֶׁפּוֹטְרִין שֶׁבְּלֹשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ יוֹצֵא אָדָם יְדֵי חוֹבָתוֹ בִּשְׁמִיעָה אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מֵבִין הַלָּשׁוֹן, (מַה שֶּׁאֵין כֵּן (ט) בְּשֶׁאָר לְשׁוֹנוֹת דִּלְכַלֵּי עָלְמָא אֵינוֹ יוֹצֵא אִם אֵינוֹ מֵבִין הַלָּשׁוֹן), וְכֵן הַמִּנְהָג שֶׁנָּשִׁים יוֹצְאוֹת יְדֵי חוֹבָתָן בִּשְׁמִיעָה מֵהַמְבָרֵךְ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מֵבִינוֹת כְּלָל. וַאֲפִלּוּ בְּקִדּוּשׁ שֶׁהוּא דְּאוֹרַיְתָא לְכַלֵּי עָלְמָא לְהַנָּשִׁים, אֲפִלּוּ הָכִי יוֹצְאוֹת בִּשְׁמִיעָה, וְכֵן עַמֵּי הָאָרֶץ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מֵבִינִים דִּבְרֵי הַמְקַדֵּשׁ [אַחֲרוֹנִים]. וּמִכָּל מָקוֹם יוֹתֵר טוֹב שֶׁיֹּאמְרוּ אַחֲרֵי הַמְבָרֵךְ וְהַמְקַדֵּשׁ מִלָּה בְּמִלָּה בְּלַחַשׁ אִם אֶפְשָׁר לָהֶם, דְּבָזֶה יֵצְאוּ לְכָל הַפּוֹסְקִים, וּבְלָאו הָכִי (ו) נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן לְכַלֵּי עָלְמָא, דְּאִי אֶפְשָׁר לְכַוֵּן וְלִשְׁמֹעַ הֵיטֵב, וְכַמְבֹאָר לְעֵיל בְּסִימָן קפ״ג סָעִיף ז׳ עַיֵּן שָׁם: (ו) אֵינָם רַשָּׁאִין לַחֲלֹק. דִּכְבָר נִתְחַיְּבוּ בְּזִמּוּן מֵשֶׁאָכְלוּ בְּיַחַד. וְדַע דְּחִיּוּב זִמּוּן הוּא דַּוְקָא כְּשֶׁאָכְלוּ פַּת שֶׁחִיְּבִין עָלָיו בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, אֲבָל אִם אָכְלוּ פֵּרוֹת וַאֲפִלּוּ הֵן מִשִּׁבְעָה מִינִים לֹא, כְּדִקְיָמָא לַן בְּסִימָן רי״ג (ס״א) דְּאֵין זִמּוּן לְפֵרוֹת. וְיֵשׁ מַחְמִירִין בְּשִׁבְעָה מִינִים לְהַצְרִיכוֹ זִמּוּן, וְלָכֵן טוֹב שֶׁלֹּא יִקְבְּעוּ שְׁלֹשָׁה בְּיַחַד עַל שִׁבְעָה מִינִים כְּדֵי לְאַפּוֹקֵי נָפְשִׁין מִפְּלוּגְתָּא [בַּ״ח (סר׳ קצב ס״א)]. וּכְרַבֵּנוּ יוֹסֵף (ז) שֶׁהַמִּנְהָג פָּשׁוּט לְקַבֵּעַ כַּמָּה אֲנָשִׁים עַל פֵּרוֹת מִשִּׁבְעָה מִינִים וְכֵן לֶאֱכֹל פֵּת הַבָּאָה בְּכִיסָנִין: (ז) מִצְוָה שֶׁיְּחַזְּרוּ. הֵינוּ אִם הוּא עִמָּהֶם בְּבֵיתָם, מִצְוָה לִתֵּן לוֹ דָּבָר מָה לֶאֱכֹל כְּדֵי שֶׁיְּצָטָרֵף עִמָּהֶם. וּמִשְּׁמַע בִּגְמָרָא (מה.) דְּאַף אִם הוּא שַׁמָּשׁ הַמְשַׁמְּשָׁם בַּסְּעוּדָה שֶׁאֵין דַּרְכָּן לֶאֱכֹל אִתּוֹ בְּיַחַד, מִצְוָה שֶׁיְּקַרְאוּ לוֹ לֶאֱכֹל אִתָּם כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לְזַמֵּן: (ח) אַחַר שְׁלִישִׁי. וּפְשׁוּט דְּאִם הוּא אֶחָד אֵין צָרִיךְ לַחֲזֹר אַחַר שְׁנַיִם: (ט) שֶׁכֻּלָּם נִתְחַיְּבוּ. כְּלוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁאִם יֵלֵךְ אֶחָד יִשְׁאֲרוּ שְׁלֹשָׁה וְיִזְמְנוּ, מִכָּל מָקוֹם הוּא

שַׁעַר הַצִּיּוּן

א (ס) בְּרָכוֹת מ״ה עַמּוּד ב׳ מֵימְרָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן שָׁם, וְעַיֵּן בְּחִדּוּשֵׁי רַשְׁבָּ״א שָׁם (ד״ה הא): (ב) פְּרִי מְגַדִּים שָׁם (סר׳ ריג מש״ז סק״ב): (ג) [א]עַיֵּן בְּפְרִי מְגַדִּים (א״א סק״ב) שֶׁכָּתַב דְּיֵשׁ לְהָקֵל בְּלֹשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מֵבִינוֹת. אַף עַל גַּב דְּבִשְׁמִיעָה בְּעֵינָן דְּוָקָא שֶׁיְּכַוְּנוּ, כְּשֶׁהֵן מְבָרְכוֹת בְּעַצְמָן עֲדַיִן טָפֵי. וְכֵן כָּתַב בְּלְבוּשׁ (סק״כ), וְכֵן כָּתַב בְּמֶגֶן גִּבּוֹרִים סִימָן ס״ב (אלף המגן סק״כ) בְּשֵׁם סֵפֶר שַׁעַר אַבְרָהָם (סר׳ יג) עַיֵּן שָׁם, וְכֵן מִשְׁמַע מִמֶּגֶן אַבְרָהָם סִימָן ק״א סָעִיף קָטָן ה׳. וְנִרְאֶה לִי גַּם כֵּן כְּדִמּוּת רְאִיָּה לָזֶה, דְּמֵאי גְּרִיעָא דְּכַר זָה מֵאִם לֹא כֵּן לְבוֹ בִּבְרָכַת הַמָּזוֹן דְּוַדַּאי יָצָא כְּדִיעֲבַד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְעֵיל בְּסִימָן ס׳ בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה סָעִיף קָטָן ד׳ בְּשֵׁם הַפּוֹסְקִים: (ד) רַשַׁ״י (הוריב״ם בבא״ש פ״ו סי׳ ו) וְרַ״י מִקּוֹרְבִיל (סמ״ק מצוה קט) וְכָל בּוֹ (סר׳ כה) וְרַבֵּנוּ יְרוּחָם (נתיב כו ח״א): (ס) תַּלְמִידֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה (לג. ד״ה ותראה): (ו) מֶגֶן אַבְרָהָם (סק״כ): (ז) וְהֶבְיאוּ בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (סק״כ) וְכֵן בְּמֶגֶן גִּבּוֹרִים (אלף המגן סק״א):

לִיקוּטֵי דִּבְרֵי הַרַב: א] ובשו״ע הרב (סר׳ קפה ס״א) כתב שאין חילוק בין שמיעה לאמירה, ולסוברים שאם אין מבין אין יוצא בשמיעה הוא הדין שאין יוצא באמירה. וסיים שם שכן נוהגין שיוצאין בלשון הקודש גם כשלא מבינים [בין בשמיעה ובין באמירה], אע״פ שראוי להחמיר כסברא ראשונה.

Mishna Brura Menukad © Copyright Oz Vehadar - עוז והדר
Sacred Text - If printed do not throw away, requires genizah